

11. [Огієнко Іван]. Кукіль у житті // Рідна мова. – 1934. – Ч. 7. – С. 305-310.
12. Просалова В. Роман Ю. Липи «Козаки в Московії»: барокові традиції і типологічні сходження // Наукові записки Харківського державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. – Харків, 2004. – Вип. 4 (40). – С. 106-115.
13. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен: Вид-во Українського Вільного Університету, 1993. – 217 с.
14. Nabytovych I. Scriptural Themes in Twentieth-Century Ukrainian Prose // The Ukrainian Review (London). – 1997. – № 1 (spring). – P. 64-72.
15. Rüsen J. Die vier Typen des historischen Erzählens // Jörn Rüsen. Zeit und Sinn. Strategien historischen Denkens. – Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 1990. – S. 153-230.
16. Kachowski R. Kobiety w literaturze ukraickiej // Biuletyn Polsko-Ukraicki. – 1934. – №27. – S. 6.

In the article are analysed genre peculiarities of novel by Yuriy Lypa "The Cossacks in Moscowia" (1933) as venturesome-psychological novel with separate genre elements of gothic novel. There are considered his architectonic, structural peculiarities and stylistic peculiarities. There are analysed anti-colonial aspects of Lypa' work in context of ethno-psychology of Ukrainians and Russians.

Key words: Yuriy Lypa, historic novel, Gothic novel, ethno-psychology

УДК 373.5016:821:161.2-34

Продан В.М.

Оригінальна загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КАЗКИ ІВАНА ЛИПИ «БЛИЗНЯТА» У 5 КЛАСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті з'ясовуються особливості вивчення казки Івана Липи «Близнята» у 5 класі загальноосвітньої школи. Увага акцентується на змісті, ідейно-художньому аналізі твору, характеризуються основні образи та концепти, осмислюється основний задум автора, спрямований на формування ціннісних орієнтацій учнів.

Ключові слова: літературна казка, людське щастя, вибір, доля.

На вивчення казки у 5 класі загальноосвітньої школи відводиться орієнтовно 13 годин, упродовж яких учні знайомляться з поняттями про народну і літературну казки, з особливістю побудови, мови, ідейно-тематичного змісту деяких з них.

Програма Міністерства освіти і науки України пропонує для вивчення народні казки «Про правду і кривду», «Мудра дівчина», «Про жар-птицю та вовка», «Красний Іванко і закляте місто».

Текстуально розглядаються такі літературні казки: «Фарбований Лис» Івана Франка, «Хуха-Моховинка», «Потерчата» Василя Короліва-Старого, «Цар Плаксій» Василя Симоненка.

Окрім того, протягом двох уроків вивчається казка Івана Липи «Близнята».

У вступній бесіді вчитель дає короткі відомості про письменника, зокрема розповідає цікаві епізоди з його біографії.

Наприклад: Іван Львович Липа – оригінальний український письменник, громадсько-політичний діяч, високопрофесійний лікар. У літературі відомий під псевдонімом Шелест. Народився в Криму. Екзотична природа живила фантазію хлопця, манила романтикою незвіданого.

Це був білявий хлопець із синіми очима, веселої вдачі й досить жвавий, непосидючий, спритний.

Вчився у Керченській гімназії, сам заробляв собі на прожиття. Коли помер його найкращий товариш, вирішив: буде лікарем. Закінчив медичний університет, був добрим спеціалістом.

У молоді роки на могилі Тараса Шевченка поклявся боротися за незалежність України. Цієї клятви дотримувався все життя. Його син Юрій – також відомий український письменник.

Іван Липа – автор чималої кількості віршів, казок, новел, притч. Усі твори перейняті любов'ю до свого народу, вболіванням за долю Батьківщини, в них чітко підкреслена велика цінність людського життя. Одним із таких творів є казка «Близнята».

На першому уроці вивчення казки проводиться робота над текстом. Щоб дітей захопив зміст твору, початок казки до слів «Після цих слів Доля стала тінню і зникла» виразно читає вчитель.

З уривком від слів «Діти підростали» до слів «...що не помітили, як зістарілися» бажано ознайомити шляхом коментованого читання.

У ході уроку варто використати прийом передбачування. Діти читають текст до певного місця, вчитель зупиняє і просить відповісти на запитання «Що, на вашу думку, трапиться далі?»

У процесі читання коментується значення незрозумілих слів.

Глибше засвоїти прочитане учням допоможуть запитання:

- Яка магічна сила подарунків Долі?
- Як брати розпорядилися дарунками?
- З якою метою було збудовано незвичайний будинок?

Основне ідейно-естетичне навантаження покладене автором твору на другу частину – від слів «а тим часом сусідній цар крок за кроком захоплював їхню землю...» до кінця твору.

Цю частину вчитель пропонує учням самостійно читати на уроці, а завершити виконання цього завдання дома. У настанові потрібно сказати, що під час читання п'ятикласникам варто намагатися уявити фантастичні речі, які здобуває й використовує допитливий і кмітливий брат; поміркувати над тим, що насправді потрібно для людського щастя.

Наступний урок вивчення казки «Близнята» варто розпочати з обговорення прочитаного загалом.

Вчитель пропонує для розгляду такі завдання і запитання:

- Яка частина твору викликала найбільший інтерес? Чому?
- Яке лихо сталося з країною, де було так весело? Чому так трапилося?
- Яку казку розповів дід своєму онукові?
- Яка в ній прихована загадка для мудрого?
- Зверніть увагу на те, що брат діяв не сам. Хто йому допомагав? Що це означає?
- Для чого треба було вирубувати ті чудові сади?
- До яких роздумів закликає автор, розповідаючи про звияги мудрого брата?
- Чому в казці йдеться саме про близнят, а не просто про братів чи друзів?
- Що насправді потрібно людині для повного щастя?
- Продовжіть речення: «Якби мені Доля запропонувала дарунок, я б вибрав(ла)...»
- Назвіть ознаки казки в цьому творі.
- Зверніть увагу на темп та ритм авторської оповіді. Розкрийте поняття прозової мови.

Діти середнього шкільного віку потребують особливої уваги вчителя. Під час розмірковування над текстом повинно панувати взаємне довір'я і взаєморозуміння. Для цієї вікової групи характерна активна потреба у спілкуванні, тому п'ятикласникові потрібні підтримка вчителя і правильне спрямування бесіди, що мала б у своїй основі розвиваюче і виховуюче навчання.

У казці «Близнята» талановито поєднано фантазію і мудрість, що спонукає до філософських висновків про долю, призначення кожного на цій землі, вибір людиною своєї життєвої позиції.

Далі учні змальовують життєвий шлях близнят.

Наступне завдання спрямовується на формування вміння давати порівняльну характеристику персонажам.

	Перший брат	Другий брат (молодший)
Спільне	сини однієї матері; дбають про людей, про їхнє щастя; допитливі	
Відмінне	балакучий, веселий, був завжди серед людей, не любив самотності; залишився у рідному краї, розважав і втішав людей; не думав про майбутнє людей, про державу; покладався на дію чарівних яблук – дарунок Долі; помер з горя, коли чужинці зруйнували чарівну палату й порозкидали чарівні яблучка	мовчазний, спокійний, замислений; мандрував світом, хотів більше знати, усе розуміти, пізнати добре людське життя; співчував поневоленому рідному народові; мудро відгадав казку; сміливо пішов визволяти свій рідний край; покладався більше на свій розум та відвагу; одержав винагороду за свій подвиг – став знову молодим

У тексті немає опису зовнішності хлопців, але в уяві учнів повинні вже вимальоватися їх образи. Діти колективно складають літературний портрет хлопців (обличчя, волосся, очі, погляд, ніс, постать).

Вчитель звертає увагу на те, чому автор саме так назвав казку.

Учні висловлюють своє ставлення до кожного з братів-близнят:

- Що неправильно зрозумів чи зробив перший брат?

Усі приходять до висновку, що мізерні забави і пристрасті задоволення не можуть зробити людину щасливою; не можна задовольняти свої миттєві потреби, не думаючи про майбутнє, про своїх дітей та онуків. Прагнення жити безтурботно і весело характерне для тваринного світу, і лише людина має боротися заради добра і щастя.

На завершення роботи з казкою діти отримують завдання:

- зробити ілюстрацію до казки;
- скласти продовження казки, спробувати уявити, яким настало життя в країні після її визволення.

Оскільки казка «Близнята» має досить мудрий глибокий підтекст, то важливо, щоб учні змінили уявити, побачити внутрішнім зором змальоване в тексті.

Головне завдання під час вивчення казки – формувати відтворюючу уяву, здатність мислити критично, вміння глибоко сприймати художній твір, оцінювати події, героїв, їхні вчинки.

Список використаних джерел:

1. Мовчан Л. Українська література. Підручник для 5 класу. – К, 2005. – С.80-89.

2. Мовчан Р. Українська література: Книга для вчителя: 5 кл. – К.: Генеза, 2005. – С.248.

In the article the question is about peculiarities of studying Ivan Lypa's tale «Twins» in the 5th form of the secondary school. Attention is paid to the analysis of the content, concept and characters. Author's scheme to form pupils' values is also comprehended.

Key words: literary tale, happiness, choice, fate.

УДК 821.161.2.,19":82-32

Русиак І.Є.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ХУДОЖНІЙ СВІТ НОВЕЛИ «ГАННУСЯ» ЮРІЯ ЛИПИ

У статті проаналізовано художній світ новели «Ганнуся» Юрія Липи. Авторка детально розглянула найважливіші компоненти художнього світу, дослідила співвідношення вигаданого світу в новелі і реальних історії та географії.

Ключові слова: новела, художній світ, реальні історії, географія.

У статті «Юрій Липа – поет» (1947) Є. Маланюк, поставивши перед собою завдання проінтерпретувати основні акценти поетичної спадщини митця, зазначив, що «тема «Липа-поет» з часом може не лише збліднути, а й цілком, в своєрідних умовах нашого національного існування, затратитися і згубитися. Прикладів такого парадоксального явища достачає нам подостатком історія нашої літератури, надто ж перебіг літературного процесу останніх десятиліть» [8, с. 277]. Парадокс, але під загрозою небуття донедавна перебувала не тільки поетична, а й прозова, публіцистична, літературно-критична, історіософська, геополітична спадщина мисленника. Щоправда, зусиллями українських літературознавців у незалежній Україні вдалося ліквідувати чимало прогалин з відомостей про життєвий і творчий шлях митця, з'явилося кілька дисертаційних досліджень, у центрі уваги яких – і художньо-філософські пошуки Ю. Липи, і специфіка стилю, і локальні проблеми його поетики. Однак ґрунтовне наукове вивчення багатогранної спадщини митця ще попереду, як і з'ясування окремих подробиць його життєпису. Пропонована стаття продиктована потребою осмислити художній світ Липи-прозаїка, що буде зроблено на матеріалі новели «Ганнуся».

Поняття «художнього світу». Термін «художній світ» дослідники використовують досить часто, хоча він ще не став опорним у теоретичній поетиці. Проблема його застосування в сучасному літературознавстві полягає в нечіткості, розмитості основних критеріїв, неоднозначності та мінливості внутрішнього змісту. Поряд з названим поняттям використовують низку інших: «внутрішній світ твору», «ідейно-художній зміст твору», «поетична реальність», що свідчить про намагання філологів більш точно визначити специфіку художнього твору і предмет літературознавчого аналізу. З-поміж усталених поглядів на теоретичну категорію в цій статті використано той, прихильники якого розуміють художній світ як відтворену зображену реальність. Мова йде про теоретичні праці Д. Ліхачова, Ю. Лотмана, Б. Успенського, Г. Клочека й інших. Тож у якості робочої приймемо таку дефініцію: художній світ – це втілена в тексті модель дійсності, що має духовний, фікційний характер, складається з «перевідтворених» реалій об'єктивного світу (часу, простору, речей, природи, людини) і передає індивідуально-авторський погляд на світ.

Аналіз художнього світу твору – не що інше, як дослідження прийомів і способів моделювання його образу в структурі художнього твору за законами поетики. Художній світ підпорядковується особливій логіці і живе за власними законами, зрозуміти які можна тільки зсередини. Він, на думку Г. Клочека, з одного боку, є продуктом інтенції митця, його своєрідність визначається особливостями художнього мислення, світобачення, світорозуміння, світосприймання автора; з іншого – це феномен, наявний у свідомості реципієнта, сформований там у процесі сприймання твору [4, с. 99]. Відтак авторську картину світу можна досягнути в процесі аналізу цілого твору чи низки творів.

Новела «Ганнуся» ввійшла до першого тому «Нотатника» (1936), що, як стверджують дослідники творчості Ю. Липи, став мало не документальним свідченням національного спротиву і тривалої боротьби українців за власну державу. Характерною рисою оповідань і новел, як зазначалося у передмові 1955 року до закордонного видання збірки, була «надзвичайна сила відчуття стихійної могутності української визвольної боротьби і неповторного й безприкладного героїзму української людини в цій священній боротьбі. В цих творах, як і в публіцистичних писаннях Ю. Липи, на повний голос говорить непереборна віра в історичну місію України й української людини» [6, с. 8]. Справді, із своєрідного «записника» митця перед читачем постають колоритні помітки для пам'яті нащадків про українську звиягу і трагедію 1918-1921 рр.

Назва твору. Сприйняття будь-якого тексту є процесом складним, тож варто пам'ятати, що в організації твору важливу роль відіграють компоненти, спеціально орієнтовані на адресата, на вибудовування стратегії майбутньої інтерпретації. Компоненти, про які йде мова, органічно притаманні твору, за ними міцно закріпилася роль фактора, що відповідає за зв'язок з реципієнтом. Це комплекс заголовка (назва твору, епіграф, посвята тощо) або окрема назва твору. У всіх «Нотатниках» Ю. Липи переважає статична манера називання, із збірок перед читачем розгортається ряд імен головних персонажів: «Рубан», «Петька Клин, нальотчик», «Коваль Супрун», «Ганнуся», «Гринів» тощо. Кажучи словами С. Кржижановського, це «індивідуальні найменування індивідуальних життів», новели про розрізнені, поодинокі «я» [5, с. 34]. Кожна із цих назв – своєрідний згорнутий текст. На думку